

ny viden indenfor det teknologiske område. I uforandret form indgår denne artikel som kapitel 2. efter at forfatteren i en indledning har foretaget en forskningsovesigt og udbygget sin tese om de kirkelige institutioners ringe betydning for teknologiens udbredelse indenfor de nordiske lande i middelalderen.

To problemstillinger bliver altså afhandlingens hovedtemaer: Hvor meget bidrog kirken, specielt klosterordenene til den tekniske udvikling og kan vi finde spor af dette i kirkens kalkmalerier og den religiøse litteratur? Særlig stor interesse knytter sig naturligvis til den hellige Birgitta og hendes klostergrundlæggelse i Vadstena ved Vättern, centralt i middelalderens Sverige. Systematisk undersøger doktor Götlind kildemateriale for at belyse jernfremstilling og jernhandel omkring det kloster, som den kendte middelalderforsker Lars-Arne Norborg betegner som »Storföretaget Vadstena Kloster«. For den teknisk interesserede er Götlinds undersøgelse af klokker og astronomiske ure meget spændende. Det naturlige udgangspunkt er det pragtfulde *Horologium mirabile* i Lunds domkirke, men vi har mange andre ure af meget fin konstruktion. Hvor meget teknisk information kan vi hente i den hellige Birgittas omfattende Revelationer? Ja, lidt kan man måske finde her, men stort set er resultatet negativt. Derfor foretager forfatteren en metodisk interessant analyse af kalkmalerierne og påpeger det kildekritiske problem, at vi ikke ved hvor mange informationer, vi her kan hente om det lokale samfunds tekniske fremskridt, eftersom kalkmalerne ofte lod sig inspirere af forlæg fra den religiøse litteraturs miniaturer og forlæg fra andre kulturer, f.x. den syd-europæiske vindyrkning.

Anna Götlind kommer atter til det resultat, at kirken *ikke* har spillet en særlig stor rolle som formidler af teknisk viden og peger på nødvendigheden af fornyet

forskning indenfor det verdslige område for at finde frem til, ad hvilke veje informationen kom til Norden. Man undrer sig dog over, at cisterciensermunkenes brug af vandkraft og deres avancerede opmåling af vandhøjder for at finde frem til anlæg af vandmøller ikke bliver nærmere undersøgt. Det er vel også muligt, at kirken har bidraget til at formidle informationer – den har jo været yderst centralt placeret, da det gælder internationale kontakter – men vandrede håndværkere fandtes jo også dengang. Klart og logisk fremlægger Anna Götlind sin tese og hendes afhandling vil blive et godt udgangspunkt for hendes egen og andres forskninger – en god ting er jo at den foreligger på engelsk.

Michael Linton

Hans Fredrik Dahl: *Vidkun Quisling*. En fører blir til. (Aschehoug 1991) 537 s. – En fører for fall. (Aschehoug, 1992). 747 s.

Lad det straks være sagt: Selvom det er nr. 7 eller 8 i rækken af biografier om den norske NS-leder, er den ingenlunde overflødig og slet ikke en gentagelse af de forrige. Den er et originalt studium af emnet, og på næsten alle punkter hæver den sig højt over sine forgængere.

Først og fremmest er værket virkelig en biografi. Det er Quisling selv, der er hovedpersonen fra første til sidste side, mens f.eks. Oddvar Høidal i sin bog fra 1988 – den hidtil bedste – lod manden forsvinde til fordel for NS i 1933, fortsatte med almindelig norsk okkupa-tionshistorie frem til 1945 og først trak Quisling op af hatten igen, da han efter krigsafslutningen blev stillet for retten og dødsdømt. Hos Dahl er det virkelig personen Vidkun Quisling, vi følger gennem alle årene, fra hans deltagelse i Nansens humanitære hjælpearbejde i Rusland i 1920'erne, over hans tid som

forsvarsminister i begyndelsen af 1930'erne og partileder i årene derefter til krigsårene, hvor hans navn blev synonymt med tysk kollaboratør. Ambitionen har været at tegne et billede af, hvordan Quisling opfattede sig selv og sin omverden, og hvordan han reagerede på de forskelligartede udfordringer, hans tilværelse blev så rig på. »Jeg har holdt meg til historien slik den i sine hovedtrekk måtte se ut fra *hans* horisont«, skriver forfatteren i forordet til 2. bind.

I det væsentlige er dette også lykkedes – takket være en meget omfattende granskning af både Quislings eget og en række andre arkiver, som også har bragt nyt frem af almen historisk interesse. Navnlig er Dahl dykket ned i de omfattende teoridannelser, Quisling fra sin tidlige ungdom tumlede med, og som på nogle, omend langt fra alle punkter foregreb hans endelige nazistiske ståsted. Dog er der visse steder en tendens til at tillægge hovedpersonens egne udsagn en lovlig stor vægt, en tilbøjelighed til at skrive »mente« i stedet for »sagde«. Således besvares spørgsmålet om Quislings motiv til at gribe magten 9. april 1940 sort set kun med, at han selv betegnede sin fatale handling som en pligt, hvilket jo ikke kan undre nogen.

Af særlig interesse for danske læsere er beskrivelsen af forholdet mellem Quisling og hans danske kollega Frits Clausen. De traf hinanden under det italienske forsøg på at skabe en fascistisk internationale, der begyndte med kongressen i Montreux i 1934, og holdt den personlige forbindelse vedlige til besættelsen. De stod godt til hinanden, den altid snaksomme dansker og den vanligt tavse nordmand. Quisling syntes godt om Frits Clausen, som på sin side omfattede Quisling med næsegrus beundring. Af tankegang var de særdeles forskellige, og ingen af dem passede rigtigt til nationen. Quislings horisont var global, Frits Clausens sønderjysk.

Og mens den tyske inspiration var evident i Danmark, opfattede Quisling ikke NS som en national variant af Hitlerbevægelsen, men som et produkt af hans egen originale tænkning. Alligevel endte resultatet med at blive omtrent det samme, og på et centralt punkt, antisemitismen, overhalede Quisling endda Clausen søndenom.

Det er ikke rigtigt som Dahl hævder, at Quislings dilletantiske forsøg på at danne regering 9. april 1940 virkede afskrækkende på Frits Clausen, at denne tog afstand fra sin norske kollega og erklærede, at han ikke ville »sidde på de tyske bajonetter i lighed med Quisling«, som en af hans meningsfæller forklarede under retsopgøret. I et brev til en ven og partifælle 14. april udtrykte han tværtimod sin »glæde over, at Quisling har fået ansvar for en kommende nordisk udvikling i Norge«, og fremhævede, hvordan han under deres møde i København 10 dage før havde lovet Quisling al mulig hjælp, hvis han selv kom til magten – med et underforstået håb om gensidighed, da det nu var gået omvendt.

Det leder frem til et andet punkt, hvor dansk og norsk besættelseshistorie krydser hinanden spor, nemlig kontrasten mellem de politiske forhold, som navnlig blev skarp, da Hitler i sommeren 1940 afbrød Terbovens forsøg på at nå til forståelse med de norske stortingspolitikere og 25. september satte et råd domineret af Quisling og hans folk i spidsen for den norske administration. Meget er skrevet om de intriger, der bragte Quisling til magten, mindre om, hvorfor det skete.

Dahl lægger vægt på Quislings besøg i Berlin i december 1939 og navnlig et udsagn fra Hitler om, at den norske partileder dengang indlagde sig fortjeneste ved i tide at advare ham om vestmagternes plan om selv at okkupere Norge. Det kan have været en af Hitlers sæd-

vanlige kategoriske erklæringer, hvorved han gjorde sine omgivelser opmærksom på, at sagen var uddebateret, og kan i alle tilfælde højst forklare, at han valgte Quislings person på trods af rigskommissærens protester. Derimod ikke, hvad Hitler ville bruge et nazistisk styre i Norge til, skønt dette er essentielt, når man vil forstå den følgende udvikling.

Dahl – og andre norske historikere med ham – har kun sporadisk interesseret sig for at se udviklingen i Norge som led i et større mønster, en tysk målsætning. Eller rettere to målsætninger. Dels en kortsigtet, der gik ud på at vinde krigen, dels en langsigtet, hvorved frugterne af den forventede sejr skulle bringes i hus.

At Quislingstyret havde sin plads i efterkrigskonceptionen, er der ikke tvivl om. Aktuelt talte alt for at nyttiggøre sig den samarbejdsvilje, der var i ledende norske kredse, og de økonomiske relationer forblev da også uden for Quislings rækkevidde. Dahl fremhæver, at der fra tysk side blev lagt afgørende vægt på, at NS fik fremgang, og i så henseende ligner den politik, der i sommeren 1940, da sejren syntes inden for rækkevidde, blev indledt i både Danmark, Holland og Norge, hinanden: de nazistiske partier skulle styrkes, de tre befolkninger nazificeres. I Danmark var bestræbelserne for at nå dette mål stort set begrænset til at understøtte DNSAP økonomisk. Men målet var på længere sigt det samme.

Det er korrekt, når Dahl fremhæver, at Hitler trods opfordringer fra Tysklands mindre allierede nægtede at udtale sig om, hvilken europæisk orden han tilstræbte, og i detaljer vidste han det næppe heller selv. Men formelen »Den storgermanske Rige« – som ikke måtte bruges i udadvendt propaganda – havde dog et vist indhold. Blot lå det ikke, som Quisling – og Dahl – antog, på juri-

disk, statsretligt plan. Om de enkelte »germanske« stater skulle være i forbund med Tyskland eller indlemmes i det, var i Hitlers racistiske tankegang et uvæsentligt spørgsmål, der kunne løses »so oder so«. For ham var det »blodet«, folkene, der talte, og klart lå kun, at nordmænd, danskere etc. skulle vindes for nazismen, fordi de skulle supplere tyskerne i det væbnede herrefolk.

Quislingstyret i Norge blev besluttet, mens Hitler endnu troede at have sejren inden for rækkevidde, og bestemmende for dets kranke skæbne blev, at denne udsigt snart efter fortonede sig i en uvis fremtid. Krigsperspektivet blev atter dominerende, og derfor blev de halve løfter om udvidet kompetence efter et halvt år ikke opfyldt, skønt det anerkendtes, at NS havde haft en betydelig fremgang i medlemstal. Ej heller lempedes den grove økonomiske udbytning af Norge. Her som i Danmark var nazificeringen nu prioriteret ned, underordnet krigens behov. At Quisling 1. febr. 1942 blev indsat som statschef, blev kun en kosmetisk og omkostningsfri indrømmelse.

Tilbage var dog et felt, hvor de storgermanske bestræbelser gik hånd i hånd med krigens behov, nemlig hvervningen til Waffen-SS, der i Norge begyndte i december 1940. Det er ikke rigtigt, som Dahl skriver, at Standarte Nordland, der optog de første skandinaver, var oprettet kort forinden. Hitlers ordre var dateret 20. april 1940, og i Danmark gennemførtes den første hvervekampagne i maj-juni. Formålet var naturligvis at skaffe soldater. Men derudover havde det et politisk perspektiv, som Himmler lagde stor vægt på: Waffen-SS skulle være den fælles storgermanske hær.

Det virker derfor besynderligt, når Dahl anfører, at den oprindelige aftale mellem Quisling og Terboven om oprettelsen af den norske legion ved Rus-

landskrigens udbrud i juni 1941 gik ud på, at den skulle underlægges værne-magten. SS havde monopol på hverv-ning i »germanske« lande, og det må de begge have vidst. Den norske blev da også ligesom den hollandske legion og Frikorps Danmark en del af Waffen-SS, omend den som disse blev organiseret efter nationale linier. Det havde været frugtbart, om Dahl havde interesseret sig mere for Himmler, hvis indflydelse på »germanske anliggender«, herunder forholdet til de nazistiske bevægelser, blev stadig større. Han har således helt forbigået den episode, der udspillede, da Quisling i marts 1942 overspillede sine kort og bad om at få en del af de norske frivillige trukket hjem. Som det fremgår af Himmlers forbitrede tele-gram til den højere SS- og politifører Wilhelm Rediess, optog Himmler dette særdeles unådigt, og det kan have bidra-get til, at Quisling fra sommeren 1942 stort set var lagt på is.

Står der således stadig en række

spørgsmål tilbage, når det gælder for-klaringen af Quislings politiske skæb-ne, forklejner det ikke den imponeren-de indsats, hvorved Hans Frederik Dahl har kortlagt og analyseret NS-førerens liv og tankegang. I så henseende savnes mest, at værket havde været rundet af med en karakteriserende sammenfat-ning, et enklere bud på, hvad slags mand Vidkun Quisling var. I det afslut-tende kapitel om retssagen tager Dahl afstand fra forsvarerens påstand om, at Quisling var en »gåde«. Det frem-hæves, at han i samvær med folk, han var på bølgelængde med, vedblev at være en flink og behagelig person, og gennem hele bogen fremhæves konti-nuiteten i hans tankegang, ligesom man må slutte, at Dahl – som i sin tid retten – anerkender oprigtigheden i Quislings nationalt norske sindelag. Men det hav-de ikke været spild af papir at føje en konklusion på 10 sider til de øvrige 1100.

Henning Poulsen